

*Корж Є. М.,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем громадської безпеки
Національної академії внутрішніх справ*

РОЛЬ МІЛІЦІЇ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Анотація. У статті на основі обґрунтованих у юридичній літературі наукових підходів і чинного законодавства аналізується роль міліції в реалізації заходів загальносоціальної профілактики, визначаються недоліки, які існують у цій сфері, а також обґрунтовуються шляхи їх подолання.

Ключові слова: детермінанти злочинності, загальносоціальна профілактика правопорушень.

Постановка проблеми. Злочинність – це явище соціальне. Саме тому її профілактика неможлива без розв’язання суспільством основних соціально-економічних і культурно-виховних завдань його подальшого розвитку. Вирішення всіх цих питань лежить у площині загальносоціальної профілактики, що спрямована на подолання економічної кризи, зниження безробіття, загальне зростання добробуту громадян, їхнього культурного рівня та свідомості. І хоча заходи загальносоціальної профілактики безпосередньо не впливають на рівень злочинності, однак їхній запобіжний потенціал є очевидним і полягає, на думку В.В. Голіни, у протидії негативним явищам і процесам, які сприяють відтворенню злочинності [1, с. 32].

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової літератури, а також власні спостереження дали нам змогу виділити такі характерні риси заходів загальносоціальної профілактики: 1) універсальний характер – такі заходи здійснюються в господарському й культурному будівництві, організації праці, відпочинку, побуті, тобто охоплюють у своїх межах практично всі сфери життя суспільства; їхньою кінцевою метою є загальне зростання добробуту громадян, а не вирішення якоїсь окремо взятої проблеми; 2) масштабність (глобальність) – такі заходи охоплюють найбільш значні сфери соціальної діяльності й спрямовані на вирішення найбільш вагомих економічних і соціальних завдань; 3) довготривалий характер, спрямованість на перспективу – реалізація таких заходів пов’язана з найбільш значимими та довготривалими видами соціальної діяльності, а тому досягти будь-яких позитивних результатів за короткий час, як правило, неможливо; 4) багатоцільове призначення – будучи безпосередньо спрямованими на покращення життя громадян, підвищення їхнього матеріального добробуту, культурного рівня й свідомості, вони водночас сприяють послабленню та усуненню деструктивних явищ і процесів, що продукують злочинність; 5) вони є підґрунтям для проведення заходів спеціально-кримінологічного й індивідуального запобігання, створюючи для них необхідні економічні, політичні, правові, організаційні тощо передумови.

Метою діяльності міліції на загальносоціальному рівні є подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин та інститутів, зміцнення правопорядку, виявлення, усунення й нейтралізація соціальних суперечностей загалом і, зокрема, деліктогенних факторів, що детермінують злочинність.

Наступне питання, на яке необхідно звернути увагу в межах аналізу загальносоціальної профілактики, – це система суб’єктів, що її здійснюють. На думку більшості науковців, основною рисою таких суб’єктів є те, що функція запобігання правопорушенням не є для них профільною. У цьому випадку профілактичний ефект досягається внаслідок проведення соціально-економічної політики загалом [2, с. 118; 3, с. 133; 4, с. 23; 5, с. 136]. Ми не можемо погодитись із наведеним підходом і вважаємо його таким, що суттєво обмежує значення загальносоціальних заходів у вирішенні завдань протидії злочинності. Загальносоціальна профілактика – це не ізольований вид діяльності, а тому її не варто замикати в межі функцій виключно неспеціалізованих суб’єктів. Заходи, які нею охоплюються, мають комплексний характер і торкаються практично всіх боків життя нашого суспільства. Саме тому до їх реалізації більшою чи меншою мірою залучаються всі органи державної влади й місцевого самоврядування, громадські організації, юридичні та фізичні особи, які входять до загальної системи суб’єктів профілактики, у тому числі й працівники міліції.

Проаналізувавши мету, завдання, суб’єктний склад і характерні риси загальносоціальної профілактики, ми можемо сформулювати таке її визначення: урегульована нормами права діяльність усього загалу суб’єктів профілактики, що забезпечує науково-теоретичну розробку та практичну реалізацію цілісної системи універсальних, перспективних, довготривалих запобіжних заходів політичного, економічного, соціального, правового й культурно-виховного характеру, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин та інститутів, зміцнення правопорядку, а також виявлення, усунення й нейтралізацію соціальних суперечностей загалом і, зокрема, деліктогенних факторів, що детермінують злочинність.

Узявши за основу таке визначення, ми можемо розкрити роль міліції в реалізації профілактичної діяльності на загальносоціальному рівні. Отже, **загальносоціальна профілактика працівників міліції** – це їхня участь у межах установленної компетенції в науково-теоретичній розробці та практичній реалізації цілісної системи запобіжних заходів загальносоціального характеру, спрямованих на зміцнення правопорядку, а також виявлення, усунення й нейтралізацію соціальних суперечностей та інших деліктогенних факторів, що детермінують учинення правопорушень. На нашу думку, запропоноване визначення є найбільш обґрунтованим: з одного боку, воно розкриває специфіку загальносоціальної профілактики як універсального регулятора суспільних відносин, а з іншого – дає змогу отримати уявлення про роль міліції в реалізації заходів, які нею охоплюються.

Наступне питання, на якому необхідно зупинитись у межах аналізу профілактичної діяльності на загальносоціальному рівні, – це участь працівників міліції в реалізації зазначених груп загальносоціальних заходів.

Політичні заходи. Основний тягар реалізації політичних заходів, спрямованих на профілактику правопорушень, покладається на органи законодавчої й виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, політичні партії, рухи та інші громадсько-політичні інститути. Від імені міліції цю функцію здійснює Міністерство внутрішніх справ України. Однак викладене зовсім не означає, що місцеві підрозділи міліції взагалі усунуті від політичного життя суспільства. Вони беруть у ньому активну участь, дотримуючись загального курсу на утвердження й забезпечення істинно демократичних принципів побудови національної державності. Зокрема, в межах встановленої компетенції міліція виконує таке: 1) здійснює контроль за дотриманням вимог Конституції та інших нормативно-правових актів, що закріплюють права і свободи громадян; 2) бере участь у розробці й реалізації державних програм економічного та соціального розвитку, а також спеціальних планів, комплексних і цільових програм профілактики окремих адміністративних проступків і «фонових» явищ; 3) готує проекти законів і підзаконних нормативно-правових актів; 4) проводить зважену політику щодо вирішення національних питань, міжетнічних і расових конфліктів; 5) співпрацює з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, населенням і громадськими формуваннями з питань зміцнення правопорядку й профілактики; 6) надає підтримку та сприяння службовим особам, громадським об'єднанням і організаціям, які здійснюють діяльність у сфері захисту прав і свобод громадян тощо.

Економічні заходи. Основна спрямованість цієї групи профілактичних заходів пролягає в усуненні, послабленні й нейтралізації криміногенних наслідків функціонування економічної сфери. Їхнє безпосереднє виконання покладається на органи виконавчої влади, у тому числі й на міліцію. І хоча вона не бере безпосередньої участі в підвищенні матеріального добробуту та якості життя населення, її профілактичний потенціал у цій сфері може бути досить широким. Передусім на міліцію покладається реалізація окремих напрямів державної політики у сфері зайнятості населення й покращення організації та умов праці. З цією метою працівники міліції надають допомогу у працевлаштуванні деяким категоріям громадян; виявляють і запобігають фактам трудової експлуатації дітей, уживають заходів щодо недопущення їх до виконання робіт, небезпечних для здоров'я, фізичного та морального розвитку; виявляють і запобігають випадкам работоргівлі, залучення жінок і молоді до проституції й порнобізнесу; здійснюють контроль за виконанням адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, уживають інших заходів, спрямованих на подолання безробіття і бідності населення.

Не менш вагомим може бути вклад працівників міліції в стабілізацію фінансової системи. Зокрема, вони повинні виявляти місця несанкціонованої торговельної діяльності й повідомляти про них відповідні органи місцевої влади; брати участь у припиненні стихійної торгівлі, торгівлі забороненими товарами, у заборонених місцях тощо; запобігати й виявляти факти потрапляння на ринок фальсифікованих або неякісних товарів; уживати заходів щодо недопущення проведення незаконних валютних операцій; уживати заходів, спрямованих на протидію нелегальній міграції та контрабанді; уживати інші заходи, спрямовані на нейтралізацію таких криміногенних факторів, як безгосподарність, безконтрольність, халатність. З метою захисту власності від злочинних посягань, вони беруть участь у розробці спеціальних заходів щодо охорони власності; забезпечують схоронність бездоглядного майна; виявляють

причини та умови, що сприяють учиненню майнових правопорушень, а також уносять пропозиції до відповідних органів влади щодо їх усунення.

Соціальні заходи. Ця група заходів спрямована на забезпечення гарантованих Конституцією прав громадян на працю, відпочинок, освіту, житло, охорону здоров'я, гідний рівень життя тощо. Поряд із політичними та економічними вони посідають одне з головних місць у системі запобіжного потенціалу підрозділів міліції.

З усіх органів влади саме міліція має всі правові можливості для здійснення позитивного впливу на основні соціальні інститути – сім'ю, школу, трудовий колектив. Зокрема, її працівники 1) виявляють і припиняють факти сімейно-побутового насильства, притягують винних до відповідальності; 2) проводять інформаційно-роз'яснювальну роботу із найближчим оточенням наркоманів, алкоголіків, психічнохворих, хворих на ВІЛ/СНІД, звільнених із місць позбавлення волі, інших категорій осіб, які потребують підвищеної уваги; 3) надають консультації та правову допомогу з широкого кола соціальних питань; 4) беруть участь у межах своєї компетенції в реалізації загальнодержавних і регіональних програм соціального розвитку; 5) направляють до компетентних органів пропозиції щодо надання соціальної допомоги сім'ям, що опинилися в складних життєвих обставинах.

З метою забезпечення необхідних умов для нормального розвитку молоді, міліція 1) уживає заходів щодо зменшення рівня тютюнокуріння, алкоголізації та наркотизації в молодіжному середовищі; 2) бере участь в організації змістовного дозвілля, заходах щодо розвитку дитячої творчості; 3) здійснює в межах своєї компетенції реалізацію програм, спрямованих на створення необхідних умов для нормального розвитку дітей, зменшення соціального сирітства і бродяжництва дітей тощо.

Культурно-виховні заходи. Учені довели, що збільшення рівня злочинності прямо зумовлено загальною кризою суспільства та зниженням його моральності [6, с. 36]. Саме тому у своїй повсякденній роботі працівники міліції приділяють особливу увагу вирішенню таких моральних і духовних проблем, як безкарність; релігійний і національний екстремізм; соціальний паразитизм; пропагування культу сили, наживи, насильства й жорстокості; розповсюдження інформації та матеріалів, що негативно впливають на моральний і духовний розвиток особистості; демонстративно зневажливе ставлення до загальноприйнятих норм поведінки тощо. Водночас вони проводять роз'яснювальну роботу серед молоді, спрямовану на підвищення соціального оптимізму в їхньому світогляді та прищеплення таких загальнолюдських цінностей, як почуття справедливості, гуманізм, милосердя; залучають їх до надання допомоги людям похилого віку, інвалідам, іншим особам, які потребують піклування; беруть участь у проведенні заходів національно-культурного й духовного відродження України тощо.

З метою підвищення загальнокультурного рівня громадян працівники міліції вживають заходів щодо формування в їхній свідомості правової культури; протидії розповсюдженню кримінальної субкультури; виявлення та припинення фактів аморальної поведінки; обмеження негативного впливу стандартів масової культури; нейтралізації негативних наслідків впливу на свідомість інформації, яка містить елементи жорстокості, бездуховності, насильства, порнографії, пропагує тютюнокуріння, наркоманію, пияцтво, антисоціальну поведінку тощо. Крім того, вони беруть активну участь в організації побуту й культурного дозвілля громадян, особливо молоді.

Надзвичайно важливе антикриміногенне значення має також пропаганда та агітація серед населення, що спрямовані не лише на поширення правових знань, а й на активне розвінчання антисуспільних норм, звичок і традицій. Виступаючи перед жителями району, а також через засоби масової інформації (далі – ЗМІ), працівники міліції проводять широку інформаційно-просвітницьку діяльність, основною метою якої є таке: роз'яснення положень чинного законодавства; інформування населення про причини та умови, які призводять до вчинення правопорушень; висвітлення рекомендацій про елементарні правила поведінки в тих чи інших життєвих ситуаціях; формування позитивної громадської думки щодо стану правопорядку й діяльності міліції; підвищення довіри населення до міліції; пропаганда здорового способу життя; формування нетерпимості та морально-етичної відрази до поширення тютюнокуріння, уживання алкогольних напоїв і наркотиків, сексуальної розкутості, сімейно-побутового насильства й інших аморальних явищ; висвітлення інших правових, соціальних, педагогічних, психологічних, медичних аспектів правоохоронної діяльності.

Отже, на прикладі діяльності міліції ми довели висловлену нами вище тезу про те, що до реалізації заходів загальносоціального запобігання долучаються абсолютно всі суб'єкти профілактики. Саме це надає їм комплексного та всеосяжного характеру, дає змогу виявляти найбільш приховані детермінанти девіантної поведінки та адекватно на них реагувати.

Водночас вимушені констатувати, що на сьогодні загальносоціальна профілактика ще не отримала належної уваги з боку держави та її органів. Про це, зокрема, свідчать такі факти: 1) постійний брак фінансування й відсутність організаційно-правової підтримки проведення першочергових заходів, спрямованих на підвищення матеріального добробуту громадян, покращення житлово-побутових умов та умов праці; 2) відсутність контролю за цільовим використанням коштів, виділених на реалізацію соціально-економічних програм; 3) відсутність дієвих механізмів практичної реалізації положень правових актів, які визначають заходи соціального захисту найбільш уразливих верств населення; 4) відсутність ефективних форм сприяння розвитку змістовних форм проведення дозвілля; 5) відсутність усебічного контролю за діяльністю ЗМІ, як наслідок, фактично неконтрольована пропаганда насильства й жорстокості; 6) поширення та загострення таких негативних факторів, як соціальна нетерпимість, расизм, фашизм, крайній націоналізм; 7) відсутність реальних дій, спрямованих на фактичне виконання цільових програм із питань профілактики тощо.

Неважко помітити, що більшість із указаних проблем лежать у сфері економічних, політичних, правових і соціальних відносин держави. Тому лише силами міліції усунути їх об'єктивно неможливо. Однак вклад останньої в підвищення ефективності загальносоціальної профілактики можна зробити більш вагомим. Для цього працівники міліції в межах визначеної компетенції повинні таке: 1) забезпечити своєчасний розгляд заяв і повідомлень громадян, оперативне виявлення й розкриття злочинів та адміністративних проступків, а також притягнення до відповідальності осіб, котрі їх учинили; 2) налагодити систему постійного моніторингу соціальних явищ криміногенного й антикриміногенного характеру; 3) проводити постійну роботу з населенням і громадськими формуваннями з метою їх залучення до профілактичної діяльності; 4) надавати активну допомогу в проведенні культурно-виховних і просвітницьких заходів; 5) проводити широку інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення з питань

профілактики правопорушень, ненасильницького вирішення конфліктних ситуацій, національної та релігійної терпимості тощо; 6) надавати всебічну підтримку й сприяння громадянам в обізнаності та реалізації своїх прав; 7) активізувати проведення різноманітних акцій загальнопрофілактичного характеру, а саме: «Молодь проти тютюнокуріння», «Спортсмени за здоровий спосіб життя», «Антинаркотик» тощо; 8) брати участь у розробці й упровадженні новітніх засобів і технологій, спрямованих на зниження рівня злочинності; 9) переглянути критерії оцінювання своєї діяльності в бік зосередження основної уваги на якості виконання профілактичної функції; 10) забезпечити постійне спостереження, оцінювання та прогноз криміногенної обстановки; 11) уживати всіх можливих заходів щодо створення умов, які об'єктивно перешкоджають учиненню правопорушень; 12) підтримувати взаємозв'язок з іншими суб'єктами профілактики, налагоджувати постійний і багатосторонній обмін інформацією про криміногенні фактори; 13) брати активну участь у плануванні та проведенні комплексних профілактичних заходів, а також в розробці й реалізації загальнодержавних і регіональних програм профілактики; 14) брати активну участь у підготовці та проведенні спільних заходів щодо перевірки дотримання міграційного законодавства, правил паспортного режиму, дозвільної системи, дорожнього руху тощо; 15) координувати діяльність громадських формувань і населення у сфері профілактики правопорушень, надавати їм необхідну допомогу й підтримку; 16) приділяти більше уваги розв'язанню сімейно-побутових конфліктів, а також наданню всебічної допомоги в стабілізації взаємовідносин у «проблемних» сім'ях; 17) надавати всебічну допомогу та підтримку громадянам, які опинились у кризових ситуаціях; 18) активно долучатись до заходів щодо правового виховання населення, особливо дітей і молоді, брати участь в організації їхнього дозвілля, проведенні різноманітних тематичних конкурсів, олімпіад тощо; 19) активніше використовувати різноманітні форми масової пропаганди та агітації, зокрема налагодити розробку, випуск і безкоштовне розповсюдження документальних і художніх фільмів, науково-популярних передач, журналів, книг, брошур, стендів та іншої продукції з найбільш актуальних проблем у сфері профілактики правопорушень, розробляти спеціальні пам'ятки, проводити лекції з відповідної теми, готувати публікації в друкованих ЗМІ, виступати по радіо й телебаченню тощо; 20) більше уваги приділяти підвищенню рівня морального, трудового, естетичного, правового виховання громадян, сприяти підвищенню авторитету сім'ї, школи та інших соціальних інститутів, утвердженню в них високодуховних і моральних цінностей; 21) запровадити розгалужену систему звітності, від щорічної доповіді про діяльність міліції на загальнодержавному рівні до періодичних виступів дільничного перед населенням закріпленої за ним адміністративної дільниці; 22) проводити постійний моніторинг думки громадян щодо ефективності профілактики загалом, якості й результативності діяльності міліції в цій сфері зокрема; 23) суворіше реагувати на будь-які вияви бездіяльності, байдужості, невігластва, нечуйності з боку працівників міліції тощо.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, зауважимо, що на сьогодні Україна, незважаючи на труднощі економічного, політичного та соціального характеру, спромоглася створити досить потужну законодавчу базу для здійснення загальносоціального запобігання. Наступним етапом має стати подолання декларативності й забезпечення реального втілення в життя оновлених соціально-економічних стандартів. Це непросте

завдання, і його виконання вимагає комплексного застосування всіх наявних правових можливостей, мобілізації зусиль усіх гілок державної влади та суспільства загалом. Лише за таких умов можливо максимально активізувати антикриміногенний потенціал суспільства й домогтися відчутного скорочення соціальних явищ деструктивного характеру.

Література:

1. Голіна В.В. Попередження тяжких насильницьких злочинів проти життя й здоров'я особи / В.В. Голіна. – Х. : Рубікон, 1997. – 52 с.
2. Крижна Л.В. Попередження злочинів що вчиняються у сфері сімейно-побутових відносин : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Л.В. Крижна. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2000. – 215 с.
3. Бугайчук К.Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / К.Л. Бугайчук. – Х., 2002. – 243 с.
4. Поволоцька С.Г. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх (адміністративно-управлінське дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / С.Г. Поволоцька. – Х. : Національний університет внутрішніх справ, 2005. – 214 с.
5. Головкін О.В. Групова злочинність та її попередження : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О.В. Головкін. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2005. – 208 с.
6. Серийные сексуальные убийства : [учебное пособие] / [Ю.М. Антонян, В.А. Верещагин, С.А. Потапов, Б.В. Шостакович]. – М. : МЮН МВД России ; изд-во «Щит – М», 1997. – 202 с.

Корж Е. Н. Роль милиции в реализации мероприятий общесоциальной профилактики правонарушений

Аннотация. В статье на основе обоснованных в юридической литературе научных подходов и действующего законодательства анализируется роль милиции в реализации мероприятий общесоциальной профилактики, определяются недостатки, которые существуют в данной сфере, а также обосновываются пути их преодоления.

Ключевые слова: детерминанты преступности, общесоциальная профилактика правонарушений.

Korzh E. The police role in the implementation of general social crime prevention measures

Summary. The analysis grounded in the legal literature of scientific approaches and applicable law The role of police in implementing measures general social prevention, determined deficiencies that exist in this area, and justified the ways to overcome them.

Key words: determinants of crime, general crime prevention, crime.